

1994–96. This decline has continued in 1997 and 1998 with only 3 and 2 birds ringed (number of net-hours were not available).

Finnish ornithologists have monitored breeding birds for many years. In the new Finnish bird atlas (Väisänen m.fl. 1998), covering the period 1986–89, they compare the results with those of their earlier atlas of 1974–77. The estimate for 1974–77 was 380,000 pairs, and that for 1986–89 was 220,000 pairs, a decrease with 40%. Line and point counts show the same decline.

Since my results from Norrbotten in Sweden indicate the same decline there, it is possible that the northern subspecies *abietinus* of the Chiffchaff has declined in the whole of northern Scandinavia. This subspecies also breeds in Russia, but I know nothing about the population trend there. The cause of the decline is unknown, and require further study. Habitat change in the breeding area is a possibility. However, I know well the habitats along the Sävast/Norramark route, and the changes there are not such that they can explain the decline of the Chiffchaff. Other possibilities are of course changes along the migration route or in the winter quarters.

An interesting fact is that the southern subspecies *collybita*, which breeds in western and central Europe, eastwards to Poland and Ukraine, is increasing, for example in Denmark. In the last few decades it has also expanded its range into southernmost Sweden and has become locally rather common, and it continues to expand northwards.

Lars Berggren, Lulevägen 20 F, 961 33 Boden.

Sena häckningar hos hämplingen *Carduelis cannabina* i sydvästra Sverige

ANDERS ENEMAR

Det har ganska ofta hänt att sjungande hämplingar under juli månad plötsligt dykt upp på vår sommarstugedomt (1600 m²), som är belägen i Skepparkroken intill Skäldervikens norra strand, ca 5 km nordväst om Ängelholms stad i Skåne. Detta var till en början förvånande, eftersom i regel inga hämplingar varit på plats tidigare under säsongen. De rödbrösta-

de hämplinghanarna brukade välja sångplats på uppstickande toppkvistar i den rikliga häck- och buskvegetationen, bestående av vresros, hagtorn, slån, oxel och sibirisk ärt. (Numera lämnas därför alltid några toppkvistar orörda vid den årliga häckklippningen.) Observerade kopulationer och "hetsjakter" antydde att sommarhäckning var på gång. Detta gav anledning till att undersöka saken lite närmare, såväl på platsen som i någon mån i litteraturen.

Beskrivning

Vad som under de senaste två decennierna avslöjats av häckningar eller häckningsförsök presenteras i sammanfattad form i Tabell 1. Texten i tabellhuvudet kräver några förklarande tillägg. En häckning konstaterades vara lyckad inte endast när datum för ungarnas utflygning (uthoppande) faststälts genom dagliga besök, utan även när boet efter ett längre avbrott i observationerna visade sig vara tillplattat och omgärdat med en krans av spillning (föräldrafågeln slutar att avlägsna ekskrementsäckarna under de sista dagarna av ungarnas botid). Ett bo betecknades som övergivet, då hela kullen med kalla ägg fanns kvar, låt vara att orsaken även kunde vara att honan förolyckats på något sätt. Var några eller alla ägg borta, betraktades boet som plundrat.

De i juli uppträdande hämplingarna åtföljdes så gott som aldrig av några ungfåglar, och ofta var det fråga om mer än ett par. Två somrar bildades en smärre koloni, med minst tre par, som påbörjade sin häckning så gott som samtidigt, och med ett fjärde par som startade ca tre veckor senare (se för år 1982 i Tabell 1). Säkerligen kom hämplingarna inflyttande från annat håll, eftersom häckningar under vår och försommar varit en sällsynthet på tomten.

Sommarhäckningen stökas undan på fem veckor. Tiden från första ägg till spontan utflygning har i två fall med kullar om fem ägg varat i 27 resp. 29 dygn, vartill skall läggas tiden för bobygget. Detta har för fem häckningar pågått i fyra eller fem dygn från de första stråna till första ägget.

Antalet ägg i de kullar, som värpts i juli, har varierat mellan 4 och 7. Bland de åtta kullarna har 5-kullarna dominerat, medan vardera en kull bestått av 4, 6 och 7 ägg, vilket allt ger en medelkull om $5,25 \pm 0,89$ ägg. Att medelkullen håller sig till drygt 5 ägg styrks av att antalet boungar för fyra häckningar med okänd äggkullstorlek varit 5 i tre och 6 ett bo.

Tre kullar har värpts så sent som i augusti med 3, 4 och 5 ägg i bona, vilket antyder en sjunkande kullstorlek i slutet av häckningssäsongen. Den minskade produktiviteten understryks av att ett extra

dygn förlöpte mellan första och andra ägg i 3-kullen, ett tecken på att honan ifråga sviktade, om hon nu inte råkat värpa ägg nummer två på annat håll. Detta är det hittills enda konstaterade "hacket" i värpföljden. Kanske skall ytterligare en "kull" om 0 ägg räknas till augusti-häckningarna. Ett bobygge, som påbörjades de sista dagarna i juli, var färdigt den 31 juli. Honon stöttes upp från boet, som fortfarande var utan ägg, den 1 och 2 augusti. Dagen därpå var honan försvunnen och återkom aldrig till det färdiga och orörda boet.

Av de 16 häckningarna i Tabell 1 är resultatet känt för 15. För åtta av de tolv juli-häckningarna lämnade flygga ungar boet, medan två bon plundrades och två övergavs. Detta får betecknas som ett gott utfall. För de tre augusti-häckningarna låg det sämre till. Endast ett bo producerade flygga ungar, medan ett plundrades och ett övergavs. De studerade augusti-häckningarna, även om de är få, antyder en tynande förmåga hos hämplingarna att fullfölja dessa sena häckningar.

Kommentarer

Hämplingarnas rörlighet under häckningstiden har observerats av Durango (1947) och innebär ett plats-

byte mellan de tidiga första- och de senare (förmodade) andra-kullarna. Detta nämns också av Palmgren (1932) och kan även innebära växling mellan boplatzbiotoper (först barr-, senare lövmiljö) (Tast 1968). Tendensen att ibland häcka i grupp eller i en lös form av koloni har ofta konstaterats (Durango 1947, Tast 1970, Olsson 1971) och setts som en följd av artens reducerade revirfunktion och vana att hämta föda från relativt avlägsna platser (Newton 1972), ibland upp till en km från boet (Durango 1947). Två eller flera par kan ses slå följe på dessa provianteringsturer (Olsson 1971). Grupphäckningen har också förklarats som en följd av begränsad tillgång till och fördelning av lämplig vegetation för boplaceringen (Frey 1989b). Det ena behöver inte utesluta det andra.

Hämplingens häckningssäsong hör uppenbarligen till de längsta bland svenska småfåglar. Äggläggningen kan i södra Sverige börja redan i mitten av april (Hannerz 1924, Persson 1928). Rapporter om äggläggning i juli är inte ovanliga (t.ex. Larsson 1952, Nordin 1954) och denna månad räknas också till häckningstiden i några svenska handböcker. Bofynd med ungar under augusti inte är sällsynta (Olsson 1971), medan däremot äggläggning i samma månad torde tillhöra undantagen av den svenska

Tabell 1. Tidsförloppet för 16 häckningar med värpstart i juli eller augusti. Normal siffra = antal ägg, fet siffra = antal boungar, R = ruvning pågår, F = utflygning, X = boet plundrat, Ö = boet övergivet, U = ungar i boet, () = den exakta dagen för händelsen är icke fastställd, ? = vidare öden okända.

The time course of 16 breedings with first egg laid in July or August. Normal figures = number of eggs, bold figures = number of nestlings, R = incubation in progress, F = fledging, X = nest robbed, Ö = nest abandoned, U = nestlings, () = exact day of event not established, ? = further fate unknown.

	Juli July						Augusti August								
	5	10	15	20	25	30	1	5	10	15	20	25	31		
1979		1234	-----	?											
1980	1	-----											F		
1981			12X												
1982				12345	-----				5	-----	5	---	3 ---	3F	
			(1)	---	5	---	5	-----			U	-----	4 ---	F	
			(1)	---	5	-----					4	---	F		
											1123	----	3R	----	(X)
1983	(1)	-----		5	-----	5	-----						(F)		
						44R	----	(Ö)							
1985		6-6	---	6R	----	Ö									
	(1)	3-5-7	7R	----	R-R	----	4454	-----					(F)		
1988			(1)	34-6	----	6R	----						R	----	X
1990	(1)	-----				5	-----						(F)		
1991									12345	----	R	-----		(F)	
1994			(1)	-----							4	---	4	----	F
1998									12(34)	----	4R	----	R	Ö	

rapporteringen att döma. Gunnarsson (1958) fann i Västergötland en kull nyss flygga ungar, som matades av honan den 19 september, vilket innebär värpstart ett gott stycke in i augusti. I Finland är flera värpstarter i augusti kända (von Haartman 1969, 1972, Tast 1970, Hildén 1972). Så sena häckningar förekommer regelbundet på kontinenten och i England (t.ex. Simon 1985, Newton 1972).

Juli-kullarnas storlek håller sig väl inom handböckernas normalantal på 4 - 6 ägg. Rosenius (1929) har 5,4 ägg som medelvärde för 26 juni-kullar, och har funnit enstaka kullar om 5, 6, 7 och 8 ägg värpta i juli, vilket antyder att äggproduktionen länge håller sig på oförändrat hög nivå. Först i augusti inträffar en minskning, enligt vad som antyds av erfarenheterna från Skepparkroken. Detta är i så fall en av orsakerna till nedgången i augustikullarnas häckningsresultat, som annars främst torde bero på att kullar överges (jfr. Glutz von Blotzheim & Bauer 1997) eller att äggläggningar avbryts eller helt enkelt uteblir. Simon (1985) understryker att i Belgien värps ofta aldrig några ägg i de bon, som byggs under augusti. Men uppenbarligen lönar sig en häckningsansträngning med början i augusti tillräckligt ofta, åtminstone ställvis, för att en ärftlig tendens att satsa på en sådan skall hållas kvar inom hämplingbeståndet.

Den långa häckningssäsongen anses vara ett tecken på att hämplingen är anpassad till eller "ställd på" att föda upp mer än en kull. Två kullar angavs tidigt av t.ex. Nilsson (1858) och Nykvist (1916) som normalt för arten. Sena bofynd har också regelbundet betecknats som varande kull nummer två för säsongen (Larsson 1952, Nordin 1954). Den period om ca fem veckor, som för juli-häckningarna i Skepparkroken förflyter mellan byggstart och ungarernas utflygning, stämmer väl med vad Simon (1985) funnit i Belgien (35-36 dygn för första och 30-32 dygn för andra-kullen). Detta snabba förlopp innebär att fler än två häckningar (fyra (!) enligt Newton (1972)) ryms inom tiden från andra halvan av april till första halvan av augusti, i synnerhet som en ny kull ibland börjar värpas innan ungarerna i den föregående är flygga (t.ex. Oakes 1952, Frey 1989a).

Frågan är om den långa häckningstidens senare del skall tolkas som endast en följd av upprepad omläggningar. Dessa torde vara talrikt förkommande, eftersom boförlusterna kan uppgå till runt 50% (Tast 1970) eller mer (Frey 1989a). Det kan dock inte uteslutas, att bland de sena häckningarna finns sådana, där hämplingparet tidigare fått två kullar på vingarna och alltså valt att pröva lyckan en tredje gång. Bokverket Våra Fåglar i Norden (2:a uppl. 1943) slår också fast "Ibland även en tredje kull i

juli/augusti", i vilket Olsson (1971) instämmer: ".lägger två-tre kullar i följd.". Dock har det, så vitt jag vet, ännu ej klart visats att ett hämplingpar i Sverige startat en tredje kull efter att tidigare ha genomfört två lyckade häckningar. Witherby et al. (1943) anger två till tre kullar och Glutz von Blotzheim & Bauer (1997) säger sammanfattande att lokalt och beroende på näringstillgången läggs då och då tre kullar. Tast (1970) är dock skeptisk och menar att de sena kullarna i Finland och England får anses vara en följd av omläggningar, till dess klar bevisning om tredje-kullar föreligger. Men beroende på de häckande hämplingparens rörlighet är inte ens förekomsten av dubbla kullar enkla att utrona, vilket kan gälla även då fåglarna färgmärkts (Frey 1989a).

För Sveriges del visar värpstarterna i augusti i Skepparkroken, att längden på hämplingens häckningssäsong i vår sydliga landsända väl räcker till för produktion av tre kullar i följd. Men man kan med visst fog fråga sig om ett hämplingpar har kondition nog att med två flygga kullar bakom sig starta och fullfölja en tredje häcknings? Det borde ligga en fältornitologisk utmaning i att försöka utreda detta. T.ex. genom att i ett lämpligt hämplingdistrikt (kanske i en kustnära miljö relativt fri från det hämplingförödande intensivjordbruket) fånga och märka så många häckande hämplinghonor som möjligt i början av säsongen och därefter kontrollera häckningsframgången. Sedan återstår bara det mest spännande, nämligen att köra omkring och leta upp framgångsrika honor samt kontrollera deras vidare öde vad gäller ev. fortsatta häckningsomgångar. Det kan garanteras att den häckande hämplingen är både exponerad och lättåtkomlig. Med andra ord, ett lämpligt utredningsobjekt!

Referencer

- Durango, S. 1947. Till kännedomen om hämplingens, *Carduelis c. cannabina* (L.), förekomst under de senaste decennierna. *Svensk Faunistisk Revy* 9: 3-17.
- Frey, M. 1989a. Brutbiologie des Hänflings *Carduelis cannabina* unter den Einflüssen des Gebirgsklimas. *Orn. Beob.* 86: 265-289.
- Frey, M. 1989b. Nahrungsökologie und Raumnutzung einer subalpinen Population des Hänflings *Carduelis cannabina*. *Orn. Beob.* 86: 291-305.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K. M. 1997. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Bd 14. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Gunnarsson, A. 1958. Hämpling (*Carduelis cannabina*) (radnotis). *Vår Fågelvärld* 17: 59.
- Haartman, L.v. 1969. The nesting habits of Finnish birds. *Comm. Biologicae* 32. 187 p.

- Haartman, L.v. 1972. Further observations on late nesting in cardueline finches. *Ornis Fennica* 49: 15.
- Hannerz, D. 1924. Fågelnöiser från Östergötland. *Fauna och Flora* 19: 45-46.
- Hildén, O. 1972. Late breeding in *Carduelis* species. *Ornis Fennica* 49: 14-15. (Finnish with summary in English.)
- Larsson, G. 1952. Ryda sockens fågelfauna. *Fauna och Flora* 47: 9-53.
- Newton, I. 1972. *Finches*. Collins. London.
- Nilsson, S. 1858. *Skandinavisk Fauna*. Foglarna. Första bandet. CWK Gleerup. Lund.
- Nordin, I. 1954. Exkursionsanteckningar från Gotland sommaren 1953. *Fauna och Flora* 49: 62-68.
- Nyqvist, H. 1916. Fåglar läggande tvänne kullar. *Fauna och Flora* 11: 21-24.
- Oakes, C. 1952. *The Birds of Lancashire*. Oliver & Boyd. London. (Cit. efter Newton 1972.)
- Olsson, V. 1971. *Lövskogens och kulturlandskapets fåglar*. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Palmgren, P. 1932. Fågeln och dess häckningsrevir. *Ornis Fennica* 9: 14-25.
- Persson, F. 1928. Kullaspetsens häck- och sträckfåglar. *Fauna och Flora* 23: 65-84.
- Rosenius, P. 1929. *Sveriges Fåglar och Fågelbon*. CWK Gleerup. Lund.
- Simon, P. 1985. Contribution à l'écologie d'une avifaune de bosquets en milieu rural. *Le Gerfaut* 75: 3-100.
- Tast, J. 1968. Changes in the distribution, habitat requirements and nest-sites of the Linnet, *Carduelis cannabina* (L.), in Finland. *Ann.Zool.Fennici* 5: 159-178.
- Tast, J. 1970. Group nesting and the breeding season of the Linnet *Carduelis cannabina* in Finland. *Ornis Fennica* 47: 74-82.
- Witherby, H.F., Jourdain, F.C.R., Ticehurst, N.F. & Tucker, B.W. 1948. *The Handbook of British Birds*. H.F. Witherby Ltd, London.

Summary

Late breedings of the Linnet Carduelis cannabina in southern Sweden

A number of Linnet pairs, breeding in a small bushy garden close to the shore of the bay of Skälderviken, south-western Sweden (56° 25' N; 12° 40' E), were studied more or less closely in the summer-time, i.e. during the latter part of the breeding season. The time course of the breeding events is presented in Table 1 together with stray observations on laying, clutch size, number of young, and breeding success. Successful and productive breedings with laying start in July are obviously common. Three pairs started laying in August, although with a much poorer outcome (small clutches, only one nest produced fledglings). Moreover, a fourth pair abandoned the prepared nest before laying. The extended breeding season, which begins in the latter half of

April, is in accord with the opinion that the species normally produces two clutches in southern Sweden. In fact, there is more than enough time for successful pairs to rear three broods in sequence. Whether the late breedings are the consequence of repeated nesting failures only, or whether true third clutches are involved, is still open to question. No case of a tripple-brooded Linnet pair has so far been established in Sweden.

Anders Enemar; Zoologiska institutionen, Box 463, S-405 30 Göteborg, Sweden.

Kan konkurrens med gråhakedopping *Podiceps ruficollis* vara en orsak till svarthakedoppingens *Podiceps auritus* minskning i södra Sverige?

PER ÅLIND

Ölands bestånd av svarthakedopping har gått tillbaka rejält under de senaste 25 åren. Minskningen bedöms uppgå till i storleksordningen 40% sedan början av 1970-talet (Mascher 1972, Carlsson & Wallin 1996). Mönstret är detsamma i merparten av de södra och mellersta delarna av Sverige (Douhan 1998). Däremot förefaller populationen norr om Dalälven att ha förändrats i betydligt mindre grad under den nämnda perioden (Douhan op.cit.).

Orsakerna bakom tillbakagången är inte närmare fastlagda. Flera tänkbara faktorer har diskuterats som betydelsefulla i sammanhanget, t.ex. skrattnåsens minskning och försvinnande samt födokonkurrens med fisk (Douhan 1998). Det faktum att svarthakedoppingen under senare tid etablerat sig i små, fisktomma och nyanlagda vattensamlingar som vilt- och bevattningsdammar (Douhan op.cit.) indikerar att konkurrens från fisk kan spela en betydelsefull roll.

Att även en annan typ av konkurrens kan ha betydelse blev jag varse en dag i april 1998. Platsen var Bårbykärrret, för närvarande svarthakedoppingens viktigaste öländska häckningslokal (Carlsson & Wallin 1996). Under den dryga halvtimme som mitt